

Wstęp

Edwin Hardin Sutherland, twórca teorii zróżnicowanych powiązań, jeden z przedstawicieli Szkoły Chicagowskiej, przez wielu uważany za najwybitniejszego kryminologa XX wieku, prawdopodobnie nawet nie przeczuwał, wprowadzając w 1949 roku pojęcie *white-collar crime*, że właśnie rozpoczął się proces tworzenia nowej subdyscypliny wewnątrz kryminologii, tego, co w 2015 roku zostało podsumowane w pierwszym międzynarodowym podręczniku globalnego świata, zatytułowanym *The Routledge International Handbook of the Crimes of Powerful*, pod redakcją profesora Gregga Baraka. Tradycyjne definicje przestępczości w większości nie mieściły w sobie przestępstw ludzi władzy, grup, korporacji oraz państw, które posiadały władzę nad swoimi ofiarami, czyniąc je z racji swojej przewagi w zasadzie bezbronnymi. Dodatkowo tego typu przestępstwa chronione były tzw. tajemnicą państwową oraz tym, co sprawiało, że sprawcy pozostawali bezkarni tj. zaufaniem społecznym (o którym pisze w swojej monografii m.in. profesor Piotr Sztompka), jakim obdarzały swoje elity władzy społeczeństwa na całym nieomal świecie. Do przestępstw popełnianych przez indywidualnych przestępców, doszły także takie, które dotyczyły *organized crime* (że dla przykładu przypomni się słynną monografię Johna Landesco *Organized Crime in Chicago 1929* i wiele późniejszych opracowań dotyczących zorganizowanej przestępczości na świecie i w Polsce).

W dzisiejszym wielokontekstowym i zglobalizowanym świecie, jak się okazuje, także i przestępczość nabywa i posiada znamiona globalne, choć niejednokrotnie realizowana jest w wymiarze regionalnym i lokalnym. Szczególnego znaczenia nabiera współcześnie przestępczość instytucji, gremiów i jednostek posiadających władzę i ze swej definicji oraz zakresu kompetencyjnego, mających wspierać i gwarantować bezpieczeństwo grupy, społeczności i społeczeństwa. Dlatego też tak bardzo przyciąga globalną opinię każdy odnotowany przypadek przestępczości posiadających władzę, która przecież jest wykonawstwem pewnej delegacji pełnionej przez zwykle duże gremia społeczne. W socjologii, politologii, a wreszcie w kryminologii globalnej znakiem czasu było właśnie pojawienie się tego międzynarodowego podręcznika dopiero w 2015 roku, po kryzysach instytucji bankowych (2007–2009) oraz politycznych, militarnych, religijnych, co niewątpliwie otwiera nowy etap globalnej refleksji, badań i studiów na tym poziomie analizy. Przestępczość posiadających

władzę, kreowana w globalnej skali i odbywająca się na poziomie państw i społeczeństw staje się jednocześnie istotnym elementem i wskaźnikiem dezorganizacji społecznej. W dzisiejszym zglobalizowanym świecie indywidualne przestępstwo pozostaje nieomal w cieniu wielkich finansowych afer, ogromnych strat, oszustw na ponadnarodową skalę. Spotykają się one dopiero na lokalnym poziomie, jedne, jako twór autentycznie lokalny, a drugie, jako symboliczny i realny produkt procesów globalizacji, stąd niejako są lokalnie notowane niżej i słabiej niż te pierwsze. Nie mają jednak mniejszej wagi, a niejednokrotnie przerastają te lokalne przestępstwa, stanowią bowiem wzrastający niestety moduł globalnego łańcucha przestępczości i w rezultacie przynoszą większe, czasami nie do wyliczenia straty, które musi w efekcie pokryć podatnik nie tylko danego kraju, ale często i federacji państw jak UE lub globalnej jak największe mocarstwa (np. USA, Chiny, Japonia, Rosja i inne kraje).

Analizy przestępstw państw, rządów, korporacji i wszelkich innych organizacji i instytucji posiadających władzę wskazują, że istniały one od zawsze, ale dopiero epoka masowego komunikowania i wzrastającej szybkości przekazu informacji w Internecie ukazała ten narastający problem. W kryminologii proces tworzenia się tego, co współcześnie nazywamy *crimes of the powerful* (określenie z 1976 roku oznaczające wówczas przestępczość państw, nielegalne i amoralne działania dużych korporacji, patologii w policji – policing, partii i organizacjach politycznych na mikro-, mezo- i makro- poziomach posiadania i sprawowania władzy), zaczął się już wraz z pojawieniem się *organized crime* (lata dwudzieste XX wieku, choć były to jednak organizacje przestępcze, gangi oraz całe korporacje zbrodni, jak chociażby, ta od której wzięto się to określenie, czyli organizacja Ala Capone'a), by dodać do tego i połączyć *white-collar crime* (1949 „przestępczość białych kołnierzyków” – ludzi pracujących nie tylko w prywatnych firmach i korporacjach, ale też instytucjach państwowych).

Przekazujemy zainteresowanym drugi już tom *Studia Sociologica* poświęcony kryminologii i dezorganizacji społecznej. Pierwszy z nich ukazał się w 2016 roku, a zatytułowany został *Kryminologia i dezorganizacja w globalnym świecie. Aspekty teoretyczne i praktyczne* (*Studia Sociologica* VIII (2016) vol. 2 pod redakcją Krzysztofa Czekaja). Tom poprzedni był również efektem rozpoczęcia współpracy z University College Cork w Irlandii (umowa nawiązana przez Uniwersytet Pedagogiczny w 2015 roku z inicjatywy dr. hab. Mariusza Dziegłewskiego i dr. hab. prof. UP Krzysztofa Czekaja oraz wyjazd w ramach wymiany kadry w programie Erasmus: wykłady gościnne K. Czekaja dla studentów, doktorantów oraz kadry UCC), stąd obecność tekstu jednego z klasyków kryminologii europejskiej i ówczesnego Dyrektora Instytutu Kryminologii UCC prof. Colina Sumnera, a także ówczesnej Dyrektorki Instytutu Socjologii dr Niamh Hourigan oraz ich współpracowników, które były pokłosiem wizyty kierownika katedry Socjologii Stosowanej i Dezorganizacji Społecznej IFiS UP w Irlandii. Ze strony polskiej pojawiły się w nim teksty wybitnych polskich profesorów kryminologii, że wymieni się dla przykładu Andrzeja Baładynowicza, Annę Kieszkowską czy Eugeniusza Moczuka, oraz młodszej generacji badaczy, stojących dopiero u progu kariery akademickiej. Należy też dodać, że wszyscy pracownicy ówczesnej Katedry Socjologii Stosowanej i Dezorganizacji Społecznej, wnieśli swój

większy lub mniejszy wkład do tego tomu, w postaci artykułów, recenzji i innych sprawozdań.

W związku z realizacją uzupełniających studiów magisterskich socjologii o specjalności kryminologia i dezorganizacja społeczna w IFiS UP, ówczesny tom dotyczył szeroko rozumianej przestępczości i dezorganizacji z uwzględnieniem nowych trendów w teoriach kryminologicznych, jak też interesujących poznawczo eksploracji badawczych oraz analiz w wykonaniu praktyków, którzy mogą podzielić się swoim bogatym doświadczeniem. Promując wybijające się prace magisterskie, które powstały w obrębie Katedry Socjologii Stosowanej i Dezorganizacji Społecznej IFiS (powstałej w 2014 roku, a rozwiązanej w 2018 roku, prowadzonej przez dr hab. prof. UP Krzysztofa Czekaja) w tomie zamieszczono stosowny skrót opracowania dyplomowego, którego autorką była Agnieszka Mucha. Praca ta zatytułowana *Diagnoza przestępczości osądzonej dla Krakowa Krowodrzy na podstawie pełnej analizy akt sądowych*, była pierwszym tego typu studium przestępczości osądzonej w Krakowie, uwieńczonym pierwszą w historii miasta mapą punktową ukazującą miejsca popełnienia przestępstw i miejsca zamieszkania sprawców, powstałą zgodnie z tradycją badawczą szkoły chicagowskiej. Ta wyjątkowa, pod każdym względem, mapa punktowa przestępczości osądzonej we wskazanej dzielnicy również została zamieszczona w tym pierwszym kryminologicznym numerze Studia Sociologica, finalizując jednocześnie pierwsze dwa lata istnienia magisterskich studiów uzupełniających z zakresu socjologii o specjalności kryminologia i dezorganizacja społeczna w IFiS UP. Zgodnie z ówczesnymi trendami promowaliśmy wybijające się prace młodych adeptów socjologii, których publikacje zamieściliśmy razem z pracami specjalistów i badaczy z długoletnim stażem.

Katedra Socjologii Stosowanej i Dezorganizacji Społecznej, która odpowiadała do 2018 roku za rozwój specjalności kryminologia i dezorganizacja społeczna, nawiązała także współpracę z innymi ośrodkami akademickimi w kraju. Najbardziej owocne okazało się współdziałanie z Instytutem Socjologii Uniwersytetu Wrocławskiego, a w szczególności z dr hab. prof. UW r Barbarą Wiśniewską-Paź, kierownikiem Zakładu Socjologii Edukacji, co zaowocowało pomocą organizacyjną i udziałem w konferencji we Wrocławiu. Współpraca naszych katedr i ośrodków doprowadziła też do wspólnego przygotowania obecnego tomu. Nadano mu tytuł *Od Crimes of the powerful do przestępstwa jednostki we współczesnym świecie – Z zagadnień globalnej kryminologii i dezorganizacji społecznej*, a pomieszczono w nim zbiór trzynastu artykułów z szerokiego spektrum zainteresowań kryminologią i dezorganizacją reprezentowanych przez badaczy ze środowisk: Warszawy, Wrocławia, Łodzi, Kielc, Rzeszowa, Krakowa i Katowic oraz reprezentantów uczelni zagranicznych z UCC w Irlandii oraz Adekunle Ajasin University w Nigerii.

W związku z dużym zainteresowaniem w ostatnim czasie zarówno podejmowaniem studiów, jak i zgłębianiem wiedzy z zakresu kryminologii, patologii społecznych czy dezorganizacji społecznej, analizy zawarte w niniejszym tomie dotyczą szeroko rozumianych problemów z tego zakresu, z uwzględnieniem nowych trendów w teoriach kryminologicznych, jak też interesujących poznawczo eksploracji badawczych oraz analiz w wykonaniu zarówno teoretyków, jak i praktyków, którzy zdecydowali się podzielić swoim bogatym doświadczeniem w tym zakresie. Problematyka niniejszego tomu oscyluje zatem wokół co najmniej kilku

subdyscyplin, w tym m.in szeroko rozumianej kryminologii, socjologii dezorganizacji i patologii społecznej, probacji i resocjalizacji, postpenitencjarnej pracy socjalnej oraz w dużej mierze bezpieczeństwa.

Tom zawiera łącznie trzynaście artykułów, w tym dwa anglojęzyczne i 11 polskojęzycznych oraz trzy eseje i refleksje poświęcone XVII Ogólnopolskiemu Zjazdowi Socjologicznemu Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, który odbył się we wrześniu 2019 roku. Część tomu z analizami otwiera studium profesora Andrzeja Baładynowicza (SGGW Warszawa) pt. *Synkretyzm w miejsce scjentyzmu poznawczego w myśleniu o resocjalizacji jako systemie kulturowym*. Kolejny artykuł dotyczący bezpośrednio wiodącego nurtu obecnego tomu przygotował Błażej Kaucz (UCC Cork), a zatytułowano go *Organised Crime in Poland – A Missing Link*. Trzeci tekst również bezpośrednio związany z *crimes of the powerful*, którego autorem jest Adediran Daniel Ikuomola (Adekunle Ajasin University, Nigeria) zatytułowano *Foreign cartels and local accomplices: Criminality and deforestation in the Nigerian forest belts*.

Tekst *Krymigracja, kryminalizacja migracji a abolicja nieregularnej migracji* przygotował zespół w składzie: Maciej Szostak, Barbara Wiśniewska-Paź i Kamila Zarychty z Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Parlamentu Europejskiego. Piąty artykuł, *Interesy wspierające proces globalizacji jako elementy dezorientacji i ryzyka społecznego*, opracował Andrzej Łuczyszyn (WSB we Wrocławiu). Katarzyna Grott (UWr) przygotowała studium zatytułowane *Teorie drogi życiowej – konieczność czy wybór?* Siódmy tekst – *Znaczenie interpretacji znamion przestępstwa o charakterze terrorystycznym dla skuteczności prowadzenia działań antyterrorystycznych w Polsce* – przygotował Jarosława Stelmach (Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Personalnego i Publicznego Apairon). W ósmym artykule Tomasz Kalisz (UWr) poddaje analizie *Zarządzanie ryzykiem powrotu do przestępstwa*. Z kolei Anna Kieszowska (UJK Kielce) przedstawia studium *Rodziny uwiezionych w środowisku lokalnym i konsekwencje pokoleniowe*. Andrzej Kacprzak z Uniwersytetu Łódzkiego przeprowadza analizę zatytułowaną *Nieformalne kręgi wsparcia w procesie reintegracji społecznej byłych więźniów w świetle ich narracji biograficznych*. Łukasz Cywiński (WSZOP Katowice) w jedenastym artykule wypowiada się w tym samym obszarze, analizując *Postpenitencjarną pomoc społeczną, instytucjonalne wsparcie osób opuszczających zakłady karne w Polsce*. W kolejnym, dwunastym artykule, Andrzej Kościółek (UJK Kielce) zamieszcza refleksje odnośnie *Przestępstwa i dezorganizacja społeczna a Smart City – na podstawie strategii z miast średniej wielkości w Polsce*. Ten moduł studiów zamyka tekst Eugeniusza Moczuka (Politechnika Rzeszowska) zatytułowany *Wiedza nauczycieli o używaniu środków psychoaktywnych przez młodzież szkolną. Analiza socjologiczno-kryminologiczna*.

Należy też zwrócić uwagę na trzy istotne głosy związane z XVII Ogólnopolskim Zjazdem Socjologicznym we Wrocławiu, który miał miejsce w dniach 11–14 września 2019, a którego hasło przewodnie brzmiało: *Ja. My. Oni? Podmiotowość, tożsamość, przynależność*.

Wypowiedzi poświęcone Zjazdowi otwiera esej Przewodniczącego Polskiego Towarzystwa Socjologicznego prof. zw. dr hab. Krzysztofa T. Koneckiego (Uniwersytet Łódzki) pt. *Samotność socjologa, czyli o niedoświadczaniu tego, co*

podstawowe. Esej socjologiczny. Tekst dotrze z pewnością zarówno do doświadczonych socjologów, jak też do adeptów dyscypliny.

Swoje refleksje dotyczące Zjazdu przekazał także pracownik IFiS UP dr Marcin Gacek w tekście *Ja, My, Oni. Socjolog, społeczeństwo, perspektywa obserwatora (nie) zaangażowanego.*

Wreszcie trzecia wypowiedź odnośnie Zjazdu to artykuł pt. *Wymiana myśli, integracji i środowiska – sprawozdanie z XVII Zjazdu Socjologicznego we Wrocławiu*, którego autorem jest dr Mateusz Szast również z IFiS UP w Krakowie.

Problematyka tomu jest zatem bardzo różnorodna, jak zresztą zapowiada jego tytuł. Jesteśmy przekonani, że lektura zawartych w obecnym zbiorze artykułów spotka się z zainteresowaniem potencjalnych czytelników (w tym kadry naukowo-dydaktycznej, doktorantów i studentów oraz innych zainteresowanych tą problematyką) i oby stała się ona przyczynkiem do dalszego zgłębiania poruszanych w artykułach zagadnień, kwestii, powstania koncepcji badań, wypracowania ciekawych analiz, których wynikiem będą publikacje lub monografie, doktoraty czy też inne prace dyplomowe (licencjackiej lub magisterskiej) lub podjęcie studiów na wspomnianych powyżej kierunkach.

Krzysztof Czekaj, Barbara Wiśniewska-Paź